

Κούβα: τα επόμενα σαράντα πέντε χρόνια;*

Φέτος η Κούβα γιορτάζει την εικοστή πέμπτη επέτειο της νικηφόρας της επανάστασης: ένα μεγάλο ιστορικό επίτευγμα. Και αν αναλογιστούμε ότι η κουβανέζικη επανάσταση – η μακροχρόνια δράση ενός έθνους μόλις έντεκα εκατομμυρίων ανθρώπων – επιβίωσε επί σαράντα πέντε χρόνια απέναντι σε όλα τα εμπόδια, αντιμετωπίζοντας με επιτυχία τη διακηρυγμένη εχθρότητα, την επιβεβλημένη από τις ΗΠΑ διεθνή πολιτική περικύκλωση και τον οικονομικό αποκλεισμό, όπως και τις αέναες προσπάθειες υπονόμευσης και ανατροπής του μετεπαναστατικού στάτους από μέρους της σημαντικότερης οικονομικής και στρατιωτικής δύναμης στον κόσμο, ακόμα και αυτό το απλό γεγονός αναδεικνύει το μέγεθος και τη μεγάλη σημασία της εν εξελίξει κουβανέζικης παρέμβασης στην ιστορική διαδικασία της εποχής μας. Είμαστε όλοι μάρτυρες ενός επιτεύγματος, οι αντηχήσεις του οποίου ξεπερνούν κατά πολύ τα όρια του μεροληπτικά προπαγανδιζόμενου «αμερικανικού ημισφαιρίου», προσφέροντας το ελπιδοφόρο μήνυμά του και στον υπόλοιπο κόσμο.

Το 1999, τρία χρόνια πριν αποφασίσει η κυβέρνηση των ΗΠΑ ότι η Κούβα ανήκε στον «άξονα του κακού», προσβλέποντας στον αφανισμό του κουβανέζικου «φαύλου κύκλου»¹ σε μια πρώιμη φάση του προωθούμενου με επιθετικό τρόπο «νέου αμερικανικού αιώνα», έγραφα στον πρόλογο της ιταλικής έκδοσης του *Σοσιαλισμός ή Βαρβαρότητα*:

Οδύουμε προς το τέλος του εικοστού αιώνα, που οι περισσότεροι ηγέτες απολογητές του κεφαλαίου περιέγραψαν ως «Αμερικανικό αιώνα». Οι απόψεις αυτές ακούγονται σαν να μην είχαν υπάρξει ποτέ η Οκτωβριανή επανάσταση του 1917, η κινέζικη και η κουβανέζικη επανάσταση και οι απελευθερωτικοί αγώνες των αποικιών κατά τις επόμενες δεκαετίες, για να μη λησμονήσουμε την ταπεινωτική ήττα που υπέστησαν οι πανίσχυρες ΗΠΑ στο Βιετνάμ. Μάλιστα, οι άκριτοι υποστηρικτές της καθεστηκίας τάξης προβλέπουν με βεβαιότητα ότι όχι μόνο ο επερχόμενος αιώνας, αλλά το σύνολο της επόμενης χιλιετίας δεν μπορεί παρά να συμμορφωθεί με τους μη επιδεχόμενους αμφισβήτηση κανόνες της «Pax Americana»².

Είναι γεγονός ότι όλοι αυτοί που μπαίνουν στον κόπο του μάταιου εγχειρήματος να ξαναγράψουν την ιστορία αρνούνται να αναγνωρίσουν ακόμα και το προφανές: συγκεκριμένα, ότι τα σημαντικά ιστορικά γεγονότα όπως αυτά που μνημονεύσαμε προηγουμένως δεν είναι δυνατόν να ακυρωθούν προκειμένου να υπηρετηθούν οι πολιτικές συσχετίσεις

Ο István Mészáros είναι Ομότιμος Καθηγητής Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο του Σάσεξ.

* Το παρόν άρθρο γράφτηκε για λογαριασμό του βραζιλιάνικου περιοδικού *Margem esquerda* και δημοσιεύτηκε στο τεύχος Νοεμβρίου 2003.

της στιγμής. Τα γεγονότα αυτά προκύπτουν από απόλυτα θεμελιώδεις κοινωνικές αντιφάσεις και δεν μπορούν με κανένα τρόπο να χάσουν την ιστορική τους σημασία και την καυτή επικαιρότητά τους, εφόσον οι βαθιά ριζωμένοι καθορισμοί τους δεν εξυπηρετηθούν σε μια θετική και ανθεκτική μορφή από μια πιο ανεπτυγμένη φάση ανάπτυξης. Ούτε ακόμα και όταν θεωρήσουμε την περίπτωση της τεράστιας συνθηκολόγησης της οποίας υπήρξαμε μάρτυρες στην πρώην Σοβιετική Ένωση.

Να τολήσουμε να σκεφτούμε σχετικά με τα επόμενα σαράντα πέντε χρόνια; Η μόνη απάντηση είναι ότι είμαστε υποχρεωμένοι να το κάνουμε. Οι ιστορικές μεταβολές του μεγέθους που μνημονεύσαμε εδώ, παρότι έχουν άμεσα μια δραματική ηχώ, είναι σε θέση να αναπτύξουν πλήρως τη δυναμική τους μόνο σε μια μακροχρόνια προοπτική. Αυτό ισχύει κατά πλείονα λόγο επειδή ο καλά περιχαρακωμένος ιστορικός εχθρός προσαρμόζει πάντα τις στρατηγικές του –που περιορίζονται μόνο από τα έσχατα όρια των συστημικών τους καθοριστικών στοιχείων– προκειμένου να εξουδετερώσει κάθε κίνηση του προοδευτικού του αντιπάλου. Αυτό συμβαίνει είτε οι προσαρμογές σημαίνουν την παραχώρηση κάποιων λιγότερο ή περισσότερο προσωρινών μεταρρυθμίσεων, είτε, αντίθετα, την ανελέητη προσφυγή ακόμα και στην καταστρεπτικότερη δράση. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο, η ιδέα του Χρουσώφ για έναν «ειρηνικό ανταγωνισμό» με την καπιταλιστική παραγωγή ως ένα αμοιβαία αποδεκτό κριτή των ανταγωνιστικών στόχων ήταν εξαιρετικά αφελής, για να μην πούμε κάτι περισσότερο, όταν το πραγματικό ιστορικό στοίχημα δεν αφορούσε τίποτα περισσότερο από το ζήτημα της συγκρότησης μιας ριζοσπαστικής ηγεμονικής εναλλακτικής λύσης απέναντι στο κοινωνικό καθεστώς του κεφαλαίου. Ο σταθερά παγιωμένος καπιταλιστικός ανταγωνιστής δεν διατηρούσε ποτέ αυτό το είδος αυταπατών, για τις οποίες επρόκειτο να πληρώσουμε ένα πολύ υψηλό τίμημα.

Στο πλαίσιο αυτό δεν θα πρέπει να λησμονούμε ότι, αν υπάρχει ένα ερωτηματικό σχετικά με τα επόμενα σαράντα πέντε χρόνια της Κούβας, το ίδιο ερωτηματικό πλανάται σχετικά με το μέλλον όλης της ανθρωπότητας. Γιατί, στην παρούσα φάση της ιστορικής ανάπτυξης του κεφαλαίου, ως αποτέλεσμα της εμβάθυνσης της δομικής κρίσης του συστήματος, όχι μόνο πρέπει να αναιρεθούν οι μεταρρυθμιστικές παραχωρήσεις του παρελθόντος –όπως πράγματι γίνεται– ακόμα και στις περισσότερο καπιταλιστικά αναπτυγμένες χώρες, αλλά, με δεδομένη τη χρόνια ανεπάρκεια της παραγωγικά διαθέσιμης θεραπείας, προβάλλει απειλητικά στον ορίζοντα ο τρομερός ανορθολογισμός της προσφυγής στην πλέον καταστρεπτική δράση, επιχειρώντας να επιβληθεί ως η ορθολογική λύση σε όλα μας τα προβλήματα.

Η Κούβα βρίσκεται δίπλα στις Ηνωμένες Πολιτείες, και στρατιωτικά είναι πολύ εύκολα προσβάσιμη. Αλλά βεβαίως είναι το ίδιο απροφύλακτη, εύκολα εφικτή στην ενεργή προετοιμασία –τόσο για το σκοπό του εκβιασμού, περιλαμβανομένου του πυρηνικού εκβιασμού, όσο και της πυροδότησης μιας ισοπεδωτικής στρατιωτικής ενέργειας– ακόμα και για τις πιο απομακρυσμένες γωνιές του κόσμου. Μόλις χθες, το «Πρόγραμμα του Πολέμου των Άστρων» μπορούσε ακόμα να υποκρίνεται ότι είναι μια «αμυντική ασπίδα», ακόμα και αν στην πραγματικότητα δεν ήταν τίποτα τέτοιο. Ωστόσο, το κατά πολύ βαρύτερο πρόγραμμα που το διαδέχτηκε, με την κωδική ονομασία «Falcon» [γεράκι] (Force Application and Launch for the Continental US – Εφαρμογή και εκτόξευση δύναμης για τις ηπειρωτικές ΗΠΑ), με καμιά διαστροφή της φαντασίας δεν θα μπορούσε να θεωρηθεί κάτι άλλο εκτός

από ένα κραυγαλέα επιθετικό σύστημα εξοπλισμών που θα μπορούσε να αναπτυχθεί εναντίον ολόκληρου του κόσμου. Η πρώτη επιχειρησιακή φάση του συστήματος αυτού θα ολοκληρωθεί στα μέσα του 2006 και οι αρχικές δοκιμές θα πραγματοποιηθούν μέσα στο 2004. Τα πλήρως ανεπτυγμένα μη επανδρωμένα οχήματα μεταφοράς θα είναι σε θέση «να πλήξουν στόχους σε απόσταση 9.000 ναυτικών μιλίων σε λιγότερο από δύο ώρες». Επιπλέον, θα «μεταφέρουν ένα φορτίο μέχρι 12.000 λίβρες και θα μπορούν να αναπτύξουν ταχύτητες μέχρι δέκα φορές μεγαλύτερες της ταχύτητας του ήχου». Σκοπός αυτής της διαβολικής πολεμικής μηχανής είναι να επιτρέψει στις ΗΠΑ να την οδηγήσουν μόνες τους εναντίον οποιασδήποτε χώρας επιθυμούν να κατακτήσουν ή να καταστρέψουν, εξυπηρετώντας το σχέδιο της επίτευξης της παγκόσμιας κυριαρχίας τους ως αναμφισβήτητοι ηγέτες του παγκόσμιου ηγεμονικού ιμπεριαλισμού. Ο John Pike, επικεφαλής του Globalsecurity.org, ενός thinktank της Ουάσινγκτον, σχολίασε ως εξής το νέο οπλικό σύστημα: «μας επιτρέπει να πλήξουμε ανθρώπους στην άλλη άκρη του πλανήτη, ακόμα και αν καμιά χώρα στη γη δεν μας επιτρέπει να χρησιμοποιήσουμε το έδαφός της»³.

Η αποτυχία της μακροχρόνιας πολιτικής της αμερικανικής Κυβέρνησης εναντίον της Κούβας αναγνωρίζεται ευρέως. Ακόμα και ένας πρώην υπουργός της συντηρητικής βρετανικής Κυβέρνησης της Μάργκαρετ Θάτσερ έχει σοβαρές επιφυλάξεις απέναντι στην αμερικανική αντικουβανέζικη στάση και στην υιοθέτησή της από τις ευρωπαϊκές κυβερνήσεις, όπως κατέστησε σαφές με ένα πρόσφατο άρθρο του:

Είναι ακραία αφελές να πιστεύει κανείς ότι η Κούβα της μετά Κάστρο εποχής θα αποτελέσει στην πραγματικότητα την 51η πολιτεία των ΗΠΑ. Και παρ' όλα αυτά, αυτό ακριβώς φαίνεται να πιστεύουν πολλά μέλη της Κυβέρνησης των ΗΠΑ αλλά και αυτής της πλευράς του Ατλαντικού. Στην πραγματικότητα είναι πιθανό να συμβεί το εντελώς αντίθετο... Θα πρέπει να αποφύγουμε τον κίνδυνο να δανειστούμε το στομαμένο εργαλείο της αμερικανικής πολιτικής σφύρας [αλλά και να αποφύγουμε να δούμε την Κούβα] μέσα από τα θολά κιάλια των αμερικανικών ευσεβών πόθων⁴.

Είναι ευνόητο ότι οι κριτικές απόψεις, ακόμα και όταν δεν είναι δυνατόν να κατηγορηθούν για «αριστερόστροφη πολιτική προτίμηση», δεν διαφέρουν καθόλου από τους αντιδραστικούς παραγωγούς πολιτικής της Κυβέρνησης των ΗΠΑ. Ο John Bolton, ένα πολιτευτικό στέλεχός της, κατηγορήσε αδιάντροπα την Κούβα ότι προμηθεύει με βιολογικά όπλα τους εχθρούς των ΗΠΑ, στη «βάση» του ότι οι Κουβανοί διαθέτουν μια αναπτυγμένη φαρμακευτική βιομηχανία. Επρόκειτο για μια προκλητική προσπάθεια να αναγορευτεί η Κούβα σε «ηθικά αιτιολογημένο» πρώιμο στόχο μιας αμερικανικής στρατιωτικής επίθεσης. Από την πλευρά μου, είχα τονίσει κατηγορηματικά την εποχή εκείνη (Ιούνιος 2002), σε συνέντευξη στη βραζιλιάνικη τηλεόραση, ότι οι άνθρωποι αυτοί στερούνται κάθε ηθικής και κάθε σεβασμού απέναντι στην αλήθεια. Δεν με εκπλήσσει καθόλου το ότι απόπειρες αυτού του είδους, που αποσκοπούν στο να καταγγείλουν την Κούβα για φανταστικά αντιαμερικανικά εγκλήματα ανανεώνονται συνεχώς. Ο Φιντέλ Κάστρο ανέφερε στο λόγο που εκφώνησε την Πρωτομαγιά του 2003 μια πολύ πρόσφατη και εξίσου τρομακτική περίπτωση:

Πολιτική της Κυβέρνησης των ΗΠΑ είναι να ισχυρίζεται αναιδέστατα ότι στις 25 Απριλίου ο κ. Κέβιν Γουαϊτάκερ, επικεφαλής του γραφείου κουβανέζικων υποθέσεων του Υπουργείου Εξωτερικών, πληροφόρησε τον υπεύθυνο του Κουβανέζικου Γραφείου στην Ονάισιγκτον ότι το Συμβούλιο Εθνικής Ασφάλειας της Πατρώας γης θεωρεί τις συνεχιζόμενες ληστείες από την Κούβα ως μια σοβαρή απειλή κατά της εθνικής ασφάλειας των ΗΠΑ και ζητά από την Κουβανέζικη κυβέρνηση να υιοθετήσει όλα τα αναγκαία μέτρα για την αποτροπή αυτών των ενεργειών. Και τα είπε αυτά σαν να μην ήταν αυτοί που προκαλούν και ενθαρρύνουν αυτές τις ληστείες, και σαν να μην είμαστε εμείς αυτοί που υιοθετούν δραστικά μέτρα για την αποτροπή τους.

Η διεθνής αντιπαράθεση σχετικά με τις κυρώσεις κατά των ληστών της Αβάνας σχετίζεται στενά με το ότι παραβλέπεται η άμεση στρατιωτική απειλή στην οποία, για το λόγο αυτόν, ήταν και συνεχίζει να είναι εκτεθειμένη η χώρα.

Η κυνική ακολουθία προκλητικών ενεργειών και η υποκριτική τους παρερμηνεία στα μέσα μαζικής ενημέρωσης παραμένει το καθοριστικό χαρακτηριστικό της αμερικανικής πολιτικής, με την οποία είναι καταδικασμένη να ζήσει η Κούβα στο ορατό μέλλον, ακόμα και αν το μέλλον αυτό δεν πρόκειται με κανέναν τρόπο να διαρκέσει τα επόμενα σαράντα πέντε χρόνια. Είναι σίγουρο ότι δεν πρόκειται για τα επόμενα σαράντα πέντε χρόνια! Γιατί είναι αδιανόητο ότι η παρούσα, εξαιρετικά επιθετική φάση του παγκόσμιου ηγεμονικού ιμπεριαλισμού –που σήμερα επιχειρεί παράλογα να αντισταθμίσει την αθεράπευτη σπατάλη του συστήματος της καταστροφικής παραγωγής με τις αστρονομικές δαπάνες σε εξοπλισμούς και τις σχετικές στρατιωτικές περιπτώσεις, που χρηματοδοτούνται από τη «μαύρη τρύπα» του αμερικανικού δημόσιου χρέους– θα μπορέσει να αντέξει τόσο χρόνο, χωρίς να αφανίσει το σύνολο της ανθρωπότητας, αν δεν τελευτήσει πολύ πριν από το τέλος αυτού του διαστήματος.

Η Κούβα υποχρεώθηκε να ζήσει επί πολλά χρόνια σε μια κατάσταση συναγερμού. Η μεγάλη δυσκολία που έπρεπε να υπερνικηθεί υπό τις συνθήκες αυτές δεν περιοριζόταν στις συνέπειες του αμερικανικού αποκλεισμού. Μετά την κατάρρευση του σοβιετικού συστήματος, η κατάσταση επιδεινώθηκε ακόμα περισσότερο, όχι μόνο μέσω της περαιτέρω σύσφιξης του αμερικανικού αποκλεισμού, με τη μάταιη ελπίδα της επιτάχυνσης μιας άμεσης κατάρρευσης, αλλά και λόγω του ότι η χώρα έχασε απότομα τις κύριες αγορές της και τις πηγές των προμηθειών της. Ως αποτέλεσμα, η πρόσληψη θερμίδων και πρωτεϊνών από τον πληθυσμό μειώθηκε σχεδόν στο μισό, και χρειάστηκαν τα επόμενα χρόνια της «ειδικής περιόδου» για την αποκατάσταση των διατροφικών αναγκών των ανθρώπων στα προγενέστερα επίπεδα.

Εννοείται ότι οι συνθήκες μιας συνεχούς κατάστασης συναγερμού δεν ευνοούν την επίτευξη μιας σειράς επιθυμητών στόχων, τόσο στο πολιτικό-πολιτιστικό επίπεδο όσο και στο οικονομικό. Ωστόσο, δεν μπορεί κανείς να αρνηθεί την ύπαρξή τους, όπως και δεν μπορεί βέβαια να την επιμηνύει περισσότερο απ' όσο είναι ιστορικά αιτιολογημένα, από τη στιγμή που οι συνθήκες μεταβληθούν προς το καλύτερο.

Στο σημείο αυτό φαίνεται μια μεγάλη αντίθεση σε σχέση με τη σοβιετική εμπειρία. Όπως είναι γνωστό, επί σειρά ετών μετά την οκτωβριανή επανάσταση, η χώρα είχε να αντιμετωπίσει την εξαιρετική δυσκολία μιας αυθεντικής κατάστασης συναγερμού. Στη συνέχεια, ωστόσο, ο Στάλιν προεξέτεινε τεχνητά την προηγούμενως απόλυτα αιτιολογημένη κα-

τάσταση συναγερμού, εφόσον αυτό του προσέφερε την ευκολότερη εκδοχή για την εφαρμογή των αυταρχικών του πολιτικών. Ωστόσο, η υιοθέτηση κατ' αυτό τον τρόπο της «γραμμής της ελάχιστης αντίστασης» –κατά την οποία, σύμφωνα με την οπτική του Στάλιν, κάθε αμφισβήτηση των θεσπιζόμενων πολιτικών μπορούσε εύκολα να συντριφεί– κατέληξε στη θεσμοθέτηση των στρατοπέδων μαζικής εργασίας με τις τρομερές συνέπειες για την παραγωγικότητα της εργασίας, που επέφερε την τεράστια παραβίαση της νομιμότητας για την οποία ο Χρουστσφ δικαίως τον κατήγγειλε το 1956. Πέραν αυτού, όταν ο Στάλιν υποχρεώθηκε να παραδεχθεί, το 1952, ότι η παραγωγικότητα της εργασίας αντιμετώπιζε σοβαρό πρόβλημα, επιχείρησε να θεραπεύσει την κατάσταση συνομολογώντας μια ακόμα αυταρχική λύση, από την άποψη μιας αυστηρά διοικητικής επιβολής της εργασιακής πειθαρχίας. Στο τελευταίο του σημαντικό κείμενο, τα «Οικονομικά προβλήματα του σοσιαλισμού στην ΕΣΣΔ», αποφάσισε την αιώνια ισχύ του «νόμου της αξίας», την απόλυτη μονιμότητα της «μη ουσιαδούς» διάκρισης μεταξύ πνευματικής και χειρωνακτικής εργασίας, και τη νόμιμη διάκριση της κοινωνίας στο καλά αμειβόμενο «σοσιαλιστικό διευθυντικό προσωπικό» («τα επιχειρηματικά μας στελέχη») και τη «χειρωνακτική εργατική δύναμη» που υπόκειται σ' έναν στενό έλεγχο, όχι μόνο πολιτικά, αλλά και μέσω «ορθολογικών» οιονεί αγοραίων θεσμικών πρακτικών. Ο Στάλιν επέμεινε στην ανάγκη μιας καθαρής «εμπορευματικής παραγωγής και κυκλοφορίας», που θα πρέπει να ρυθμίζεται στη βάση «λογιστικής κόστους και ικανότητας κερδοφορίας», κληροδοτώντας μ' αυτό τον τρόπο μια επικίνδυνη κληρονομιά για το μέλλον αποδίδοντας επίσης «σοσιαλιστική νομιμότητα» στον παραδοσιακό αυταρχισμό της «αγοράς που επιβάλλει την πειθαρχία», οι μοιραίες συνέπειες της οποίας είναι γνωστές σε όλους μας⁵.

Προφανώς δεν υπάρχει τίποτα το τεχνητό στην κουβανέζικη οδυνηρά μακροχρόνια κατάσταση συναγερμού ενόψει των συνεχώς ανανεούμενων και εντεινόμενων στρατιωτικών απειλών του υπέρτερου εχθρού της. Παρ' όλα αυτά, κανείς δεν μπορεί να αρνηθεί ότι το πλήρες δυναμικό της κουβανέζικης επανάστασης θα καρποφορήσει μελλοντικά, όταν, ως αποτέλεσμα μιας θεμελιώδους αλλαγής των συνθηκών και του παγκόσμιου συσχετισμού δυνάμεων, θα είναι δυνατόν να πούμε ότι το σχεδόν απαγορευτικό φορτίο της αντιμετώπισης των καταστροφικών δυνάμεων του κεφαλαίου ανήκει αμετάκλητα στο παρελθόν.

Η νικηφόρα κουβανέζικη επανάσταση είναι μοναδική και ταυτόχρονα έχει μια καθολική σημασία. Είναι μοναδική κατά το ότι προέκυψε από συνεχώς αναβιούμενους αγώνες διακοσίων ετών, αρχικά εναντίον της ισπανικής αποικιοκρατίας και στη συνέχεια εναντίον της ιμπεριαλιστικής κυριαρχίας των ΗΠΑ. Ο Χοσέ Μαρτί –η μεγάλη ιστορική μορφή που επί περισσότερο από έναν αιώνα μετά το θάνατό του παραμένει μια τρομακτική πηγή έμπνευσης για το παρόν– στο μακρόπνοο όραμά του συνέδεε άμεσα τις δύο φάσεις, προβλέποντας πολύ πριν τη λήξη του αντιισπανικού αγώνα ότι η κουβανέζικη χειραφέτηση θα ολοκληρωθεί μόνον εφόσον κατορθώσει να νικήσει και τη νέα κυριαρχία, την αμερικανική.

Ωστόσο, η κουβανέζικη επανάσταση είναι επίσης μοναδική υπό την έννοια ότι της αποτίναξης του καθεστώτος δουλείας του Μπατίστα προηγήθηκε ένας τριετής ένοπλος αγώνας, τον οποίο υποστήριζε ένας συνεχώς αυξανόμενος αριθμός του πληθυσμού της χώρας. Σ' αυτό θα πρέπει να προσθέσουμε ότι κατά την εποχή της νίκης της επανάστασης η κυβέρνηση των ΗΠΑ συντηρούσε ακόμα την αυταπάτη ότι θα μπορούσε να συνεχίσει να ασκεί την κυ-

ριαρχία της στη χώρα, κατά τις επιθυμίες της και υπό τις νέες συνθήκες, έστω και με κάποια τροποποιημένη μορφή. Επιπλέον, με δεδομένη τη σαρωτική λαϊκή υποστήριξη στον αγώνα για την αποτίναξη του καθεστώτος του αμερικανού πελάτη, τη στιγμή της έντασης ήταν υποχρεωμένοι να προβούν ακόμα και σε κάποιες φιλικές κουβέντες σχετικά με την αλλαγή.

Όταν απέτυχαν οι προσπάθειές τους να επιβάλουν εκ νέου την προηγούμενη κυριαρχία τους με άλλα μέσα, υιοθέτησαν αμέσως μια ανοιχτά εχθρική στάση. Γι' αυτόν ακριβώς το λόγο μπορούμε να δούμε καθαρά ότι ο ιστορικός εχθρός προσαρμόζει αναγκαστικά τις στρατηγικές του όταν έχει να αντιμετωπίσει μια μείζονα πρόκληση. Αυτό το κάνει προκειμένου να αναστρέψει την κατάσταση, ή τουλάχιστον να αποτρέψει περαιτέρω εξελίξεις από εκείνες που τον εξέπληξαν, ή, μάλλον, από εκείνες που του επιβλήθηκαν. Έτσι, λοιπόν, οι πολιτικές που υιοθέτησαν οι ΗΠΑ όχι μόνον εναντίον της Κούβας αλλά και εναντίον ολόκληρης της λατινικής Αμερικής (και όχι μόνον αυτής) –που εμφανίζονταν με τη μορφή της βίαιης ανατροπής δημοκρατικά εκλεγμένων κυβερνήσεων (με κυνικό τρόπο εν ονόματι της «δημοκρατίας και της ελευθερίας») και της επιβολής βάνουσων δικτατοριών– υπογραμμίζουν έντονα αυτό το σημείο. Η κουβανέζικη επανάσταση είναι λοιπόν μοναδική από την άποψη επίσης ότι στις συνέπειές της ακόμα και τα πρώτα σημάδια ενός δυνητικού αντιμπεριαλιστικού ένοπλου αγώνα θα έπρεπε να συντρίβουν από μια άμεση ή έμμεση επέμβαση των ΗΠΑ, όπως επίσης έδειξε η τραγική μοίρα του Τσε Γκεβάρα.

Ωστόσο, ακόμα και αν η μοναδικότητα της κουβανέζικης επανάστασης επιβεβαιώνεται στο ότι –για μια σειρά σημαντικούς λόγους, περιλαμβανομένης της ιστορικής ηγεσίας της από τον Χοσέ Μαρτί μέχρι τη σημερινή– δεν μπορεί να αντιγραφεί ή να επαναληφθεί, στράφηκε μόνη της στο υποχρεωτικό μοντέλο του επαναστατικού μετασχηματισμού, παρ' όλα αυτά την καθολική της σημασία δεν θα την έχουμε υπογραμμίσει ποτέ αρκετά έντονα. Κατά το παρελθόν, οι προσπάθειες επιβολής του σοβιετικού μοντέλου, υπό το καθεστώς του Στάλιν και των διαδόχων του, προκάλεσαν άμεση ζημιά στο σοσιαλιστικό κίνημα σ' όλο τον κόσμο. Αυτό δεν μπορούμε να επιτρέψουμε να επαναληφθεί στο μέλλον, όσο μεγάλοι και αν είναι οι πειρασμοί για κάτι τέτοιο. Την ιδέα αυτή κανείς δεν την έθεσε τόσο απερίφραστα όσο ο ίδιος ο Φιντέλ Κάστρο, ο οποίος, μιλώντας σχετικά με τη δυσάρεστη θέση μας, τόνισε:

Αναδύονται τρομερά ισχυρά μαζικά κινήματα, και νομίζω ότι τα κινήματα αυτά θα παίξουν θεμελιώδη ρόλο στους μελλοντικούς αγώνες. Θα υπάρξουν νέες τακτικές, που δεν θα έχουν ούτε το μπολσεβίκικο στυλ, ούτε όμως και το δικό μας, γιατί τα στυλ αυτά ανήκαν σε διαφορετικούς κόσμους. Αυτό δεν θα πρέπει να μας αποθαρρύνει. Θα πρέπει να δούμε και να αναλύσουμε, με τη μεγαλύτερη δυνατή αντικειμενικότητα, τις τρέχουσες συνθήκες στις οποίες θα εκτυλιχθούν οι αγώνες, υπό τη μονοπολική κυριαρχία μιας υπερδύναμης, των Ηνωμένων Πολιτειών. Οι συνθήκες για το μετασχηματισμό αυτού του κόσμου σ' έναν άλλο θα δημιουργηθούν από άλλους δρόμους⁶.

Οι απολογητές του κεφαλαίου επιχειρούν συχνά να εξορθολογίσουν και να «αιτιολογήσουν» τις αντιφάσεις και τις δυσχέρειές τους ως εάν κάποια «υπονομευτική δύναμη» τις είχε «εξαγάγει» από μια ξένη χώρα και τις επέβαλε σ' αυτούς με συνομοσία. Όπως δείχνουν καθαρά οι φράσεις που παρατίθενται πιο πάνω, τίποτα δεν θα μπορούσαμε να αφαιρέσουμε από μια αυθεντική στρατηγική σοσιαλιστικού μετασχηματισμού. Γιατί μια καλά

θεμελιωμένη στρατηγική θα πρέπει πάντα να υπερασπίζεται την άρθρωση στους πραγματικούς μοχλούς μετασχηματισμού μέσω των δεδομένων κοινωνικών κινημάτων, που είναι σε θέση να επιτύχουν στην ιστορική τους αποστολή μόνον εφόσον αναπροσανατολίζονται συνεχώς στις επικρατούσες κάθε φορά κοινωνικές συνθήκες και τις δυναμικά μεταβαλλόμενες ιστορικές περιστάσεις.

Η καθολική σημασία της κουβανέζικης επανάστασης έγκειται στη μεγάλη της συγγένεια με τα οράματα όλων εκείνων που θέλουν να ξεμπερδέψουν με τους παραλυτικούς περιορισμούς του κοινωνικού καθεστώτος του κεφαλαίου.

Παρότι υπό μια γενική έννοια αυτό αφορά όλους όσους συμμερίζονται την υπόθεση της ανθρώπινης χειραφέτησης, είναι κατανοητό ότι η ηχώ που παρήγαγε η κουβανέζικη επανάσταση ήταν η μεγαλύτερη της Λατινικής Αμερικής. Γιατί οι χώρες αυτής της ηπείρου κυριαρχούνταν και συνεχίζουν να κυριαρχούνται από την ίδια ιμπεριαλιστική δύναμη και όλες οι προσπάθειές τους για ουσιαστική ανάκαμψη εμποδίζονταν σταθερά και τελικά ακυρώνονταν πάντα, τόσο για εσωτερικούς όσο και για εξωτερικούς λόγους, από το σύστημα αναπαραγωγής των όρων της ύπαρξής τους. Το μήνυμα της κουβανέζικης επανάστασης για τις χώρες αυτές ήταν επομένως διπλό.

Καταρχήν, το μήνυμα αυτό εστίασε στο ζήτημα της ανάκτησης από την Αμερική της εθνικής ανεξαρτησίας της χώρας και της αντίστοιχης εξουσίας λήψης αποφάσεων, απελευθερώνοντας μ' αυτό τον τρόπο τους Κουβανούς από τη στρατιωτική, την πολιτική και την οικονομική επικυριαρχία του πανίσχυρου γείτονά τους.

Και δεύτερον, ταυτόχρονα, τα θεμελιώδη ζητήματα του κοινωνικοοικονομικού αναπαραγωγικού συστήματος ως συνόλου αποτέλεσαν αντικείμενο μιας ριζικής κριτικής, τόσο εξαιτίας της συντριπτικής καπιταλιστικής κυριαρχίας των Ηνωμένων Πολιτειών όσο και, το σπουδαιότερο, εξαιτίας του ιστορικού αναχρονισμού και της καταστροφικής σπατάλης των εν γένει κοινωνικών μεταβολικών προσδιορισμών του κεφαλαίου στην παρούσα φάση της ιστορίας. Με άλλα λόγια, όλες οι χώρες της Λατινικής Αμερικής (και όχι μόνον αυτές) έπρεπε να αγωνιστούν για να ξεφύγουν από τον *πραγματικό φαύλο κύκλο* της προσπάθειας επίλυσης των τεράστιων προβλημάτων τους στη βάση ενός κυνικά διογκωμένου ισχνού περιθωρίου αμερικανικής «οικονομικής βοήθειας», όταν στην πραγματικότητα είναι η ίδια η οικονομία των ΗΠΑ αυτή που παραμένει μαζικά εξαρτημένη από τους πόρους, τους οποίους θα πρέπει μέσω μιας σχέσης εκμετάλλευσης να μεταφέρει με διάφορους τρόπους στη σφαίρα παραγωγής και κατανάλωσής της. Και η αποθαρρυντική αλήθεια είναι ότι αυτός ο πραγματικός φαύλος κύκλος θα πρέπει να λειτουργήσει, όχι ως ένα ζήτημα άνομης πολιτικής, ούτε από κάποια «φωτισμένη» ευέλικτη πολιτική, όπως την υποστηρίζει κάποια «εκσυγχρονιστική θεωρία της ανάπτυξης», αλλά αντιθέτως, ως η θεμελιώδης μη εναλλάξιμη επιβολή ενός *δομικά περιοριζόμενου και ιστορικά αναχρονιστικού συστήματος*, απέναντι στο οποίο «δεν υφίσταται καμιά εναλλακτική λύση» (όπως δεν κουράζονται να επαναλαμβάνουν οι πολιτικοί ηγέτες του συστήματος), με τις Ηνωμένες Πολιτείες στην κορυφή του.

Το μήνυμα της κουβανέζικης επανάστασης ήταν ευθύς εξαρχής αλάθητο όσον αφορά και τα δύο αυτά σύνολα ζητημάτων που επηρεάζουν σε μεγάλο βαθμό όλες τις λατινοαμερικανικές χώρες. Έτσι, λοιπόν, ανεξάρτητα από το πόσο σύντομα και πόσο επιτυχώς είναι σε θέση οι ενδιαφερόμενες χώρες να δράσουν στην κατεύθυνση της πραγμάτωσης των έντο-

να αλληλοσυνδεόμενων στόχων που αντιμετωπίζουν, το διπλό μήνυμα της κουβανέζικης επανάστασης –που μας καλεί όχι μόνο σ' έναν αντιιμπεριαλιστικό αγώνα, αλλά και σε μια δομική/οργανωτική αλλαγή της κοινωνίας, ως την σε τελική ανάλυση συνθήκη επιτυχίας και του πρώτου αγώνα– θα απηχεί με μια όλο και μεγαλύτερη ένταση, ακόμα και κάτω από τις δυσκολότερες συνθήκες, σε ολόκληρη την αμερικανική ήπειρο.

Όσον αφορά το χρόνο που έχουμε μπροστά μας, δεν υπάρχει αμφιβολία ότι οι προκλήσεις και οι κίνδυνοι, παρ' όλα τα επιτεύγματα, θα παραμείνουν σίγουρα τεράστιοι. Η στρατιωτική απειλή κατά της Κούβας από τις Ηνωμένες Πολιτείες εντάθηκε τα τελευταία χρόνια, σε αντιστοιχία με την αυξανόμενη επιθετικότητα της πολιτικής των ΗΠΑ σ' ολόκληρο τον κόσμο. Μάλιστα, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, η Κούβα χαρακτηρίστηκε ως ένα από τα κράτη που συγκροτούν τον «άξονα του κακού», με όλες τις δραματικές συνέπειες ενός τέτοιου χαρακτηρισμού. Παρ' όλα αυτά, οι υπεύθυνοι για τη χάραξη της αμερικανικής πολιτικής θα πρέπει να θυμούνται επίσης το ταπεινωτικό τους φιάσκο στον Κόλπο των Χοίρων. Θα πρέπει να γνωρίζουν ότι η διαβεβαίωση που έδωσε ο Φιντέλ Κάστρο στο λόγο του της πρωτομαγιάς του 2003, σύμφωνα με την οποία σε περίπτωση επίθεσης εναντίον της, όπως έγινε με το Ιράκ, «οι εισβολείς δεν θα αντιμετωπίσουν απλά ένα στρατό, αλλά μάλλον χιλιάδες στρατούς, που θα αναπαράγονται και θα υποχρεώσουν τον εχθρό να πληρώσει ένα τέτοιο τίμημα σε νεκρούς που θα υπερβαίνει κατά πολύ το κόστος σε ζωές νέων ανθρώπων που θα ήταν πρόθυμοι να καταβάλει ο αμερικανικός λαός για τις περιπέτειες και τις ιδέες του Προέδρου Μπους».

Στην πραγματικότητα, τα σχέδια των ΗΠΑ για μια μόνιμη παγκόσμια ιμπεριαλιστική κυριαρχία δεν έχουν καλύτερες προοπτικές απ' ό,τι οι προγενέστερες εκδοχές του –τελικά πάντα χρεοκοπημένου– ιμπεριαλισμού. Αργά ή γρήγορα οι εισβολείς που σήμερα επεκτείνουν συνεχώς τις επιθέσεις τους σ' ολόκληρο τον κόσμο θα υποχρεωθούν να αναδιπλωθούν, ακόμα και αν στην πορεία της τελικής τους αποτυχίας ίσως καταστρέψουν τις συνθήκες της ανθρώπινης ύπαρξης του πλανήτη. Και υπ' αυτή την κυριολεκτικά ζωτική έννοια, η υπερνίκηση της στρατιωτικής απειλής στην οποία είναι εκτεθειμένη η Κούβα αποτελεί την κοινή υπόθεση ολόκληρης της ανθρωπότητας.

Φυσικά, οι κίνδυνοι δεν περιορίζονται στο στρατιωτικό επίπεδο. Η άλλη, κρίσιμη σημασίας διάστασή τους είναι η πολιτικοοικονομική εμπόλεμη κατάσταση στην οποία έχει εμπλακεί η Κούβα τα τελευταία σαράντα πέντε χρόνια, και η οποία εντείνεται συνεχώς και ενδύεται όλο και πιο επικίνδυνες μορφές. Σήμερα εμφανίζεται με τη μορφή μιας τεράστιας πίεσης για την επιβολή της κυριαρχίας της αγοράς, που καθίσταται όλο και περισσότερο προβληματική, αν λάβουμε υπόψη μας το γεγονός ότι η αποδοχή της ιδεολογίας της αγοράς συνέβαλε αποφασιστικά στην αποσύνθεση του σοβιετικού συστήματος υπό τον Γκορμπατσόφ και τους συνεργάτες του.

Όταν ο Στάλιν διατύπωσε το 1952 την πρώτη εκδοχή της πειθαρχίας της αγοράς –σύμφωνα με την οποία η «εργατική δύναμη» προκειμένου να συμμορφώνεται μ' αυτό το δόγμα θα πρέπει να «ανταλλάσσεται» με «καταναλωτικά εμπορεύματα που έχουν παραχθεί με κερδοφορία»– ένα πολύ μεγάλο μέρος αυτών των αποφάσεων ήταν θεωρητικά ατεκμηρίωτο και παρέμεινε στο χώρο της φαντασίας. Γιατί το σοβιετικό σύστημα δεν μπορούσε να λειτουργεί στη βάση της εμπορευματικής παραγωγής και κυκλοφορίας, πάνω απ' όλα για τον απλού-

στατο λόγο ότι δεν διέθετε κάποια γνήσια αγορά, και κυρίως μια αγορά εργασίας. Και πολλά πράγματα θα μπορούσαν να ρυθμιστούν σε μια οικονομία με ανεκτή αξιοπιστία με τη βοήθεια μιας ψευδοαγοράς, που στην πραγματικότητα δεν υπήρχε στη Σοβιετική Ένωση, ασφαλώς όμως όχι η κατανομή και ο στενός έλεγχος της εργατικής δύναμης. Ακόμα και ο Χρουστώφ αντιστάθηκε στον πειρασμό της επέκτασης των αλλαγών που εμπνεύστηκε ο Στάλιν σ' αυτό το επικίνδυνο πεδίο. Μόνο επί Γκορμπατσόφ πραγματοποιήθηκε το κρίσιμο βήμα για την καθιέρωση μιας πλήρως ευέλικτης αγοράς εργασίας, που, αντί να εκπληρώσει τις τελείως ανεδαφικές προσδοκίες των υπευθύνων για τη χάραξη της πολιτικής, επέφερε τις καταστρεπτικές συνέπειες για τη σοβιετική οικονομία και την κοινωνία γενικά.

Εδώ ακριβώς συναντάμε το κρίσιμο ζήτημα της χάραξης μιας διαχωριστικής γραμμής. Φυσικά, όταν γίνεται λόγος για υπαγωγή σε μια λογική αγοράς (marketization), αυτό ενδέχεται να καλύπτει πολλά πράγματα, που συχνά δεν συνεπάγονται τίποτα περισσότερο από την καλύτερη χρήση των υλικών και των ανθρώπινων πόρων. Κάτι τέτοιο αποτελεί μια απόλυτα θεμιτή επιδίωξη κάτω από οποιεσδήποτε συνθήκες. Μάλιστα, είναι ένας κανόνας που, παρ' όλους τους περί του αντιθέτου ισχυρισμούς, τυχάνει να παραβιάζεται χοντρά, στη σημερινή ακριβώς φάση της απελπιστικά σπάταλης παραγωγής και κατανάλωσης του κεφαλαίου: του ορκισμένου εχθρού κάθε πραγματικού ενδιαφέροντος για την οικονομία και την αντίστοιχη ορθολογική κατανομή των πόρων. Το ζήτημα στο οποίο θα πρέπει να απαντήσουμε είναι το εξής: ποιος ασκεί τον πραγματικό έλεγχο των συνδυασμένων πόρων της κοινωνίας, είναι οι «συνεταιρισμένοι παραγωγοί» ή μήπως κάποια άσχετη με αυτούς δύναμη λήψης αποφάσεων, ακόμα και αν η τελευταία αυτή έχει εξωραϊστεί με το όνομα του φανταστικά γενναιόδωρου «αόρατου χεριού» του Άνταμ Σμιθ; Από τη στιγμή που η εργασία αφήνεται να αποτελεί ένα απλό εμπόρευμα όπως οποιοδήποτε άλλο και να κλυδωνίζεται σύμφωνα με τις φετιχιστικές/μυστικοποιητικές –και κάθε άλλο παρά αντικειμενικές– απαιτήσεις της αγοράς εργασίας, κλείνουμε την πόρτα ερμητικά για κάθε όραμα πραγμάτωσης των τόσο αναγκαίων σοσιαλιστικών στόχων των ανθρώπων. Αντ' αυτού, πετάμε τα πάντα στη δίνη της καπιταλιστικής παλινόρθωσης, όπως μας πληροφορεί η μικρή ιστορική εμπειρία. Μόνο η πιο φλογερή μορφή ευσεβών πόθων θα μπορούσε να προσδοκά μια κουβανέζικη συνθηκολόγηση σ' αυτό το ζωτικό ζήτημα.

Η κουβανέζικη επανάσταση απέδειξε, με τον πιο απτό τρόπο, την αλληλεγγύη της με την υπόθεση της ανθρώπινης χειραφέτησης σε αναρίθμητες περιπτώσεις. Ωστόσο, η αλληλεγγύη είναι ένας δρόμος διπλής κατεύθυνσης. Η διεθνής αλληλεγγύη μπορεί να έχει μια σημαντική συμβολή στα επόμενα σαράντα πέντε χρόνια της κουβανέζικης επανάστασης.

Σημειώσεις

1. Σε λόγο που εκφώνησε τον Μάιο του 2003 ο Πρόεδρος Φιντέλ Κάστρο, αναφέρθηκε στο μέλος του Κογκρέσου της Φλόριδα Lincoln Diaz-Balart, και «επιστήθιο φίλο του Προέδρου Μπους, [που] προέβη στην εξής αινιγματική δήλωση σε τηλεοπτικό σταθμό του Μαϊάμι: “Δεν μπορώ να υπεισέλθω σε λεπτομέρειες, ωστόσο προσπαθούμε να σπάσουμε αυτόν το φαύλο κύκλο”. Ποιες μεθόδους εξετάζουν να χρησιμοποιήσουν προκειμένου να αντιμετωπίσουν αυτόν το φαύλο κύκλο; Με τη φυσική μου εξόντωση με τα πολύπλοκα σύγχρονα μέσα που έχουν

αναπτύξει, όπως τους υποσχέθηκε ο Πρόεδρος Μπους στο Τέξας πριν από τις εκλογές: 'Η με μια επίθεση κατά της Κούβας, όπως έγινε και με το Ιράκ;».

2. István Mészáros, *Socialism or Barbarism* (Kolkata: K.P. Bagchi & Co., 2001), 3.

3. Julian Borger, "US based missiles to have global reach" (πύραυλοι εγκατεστημένοι στις ΗΠΑ με παγκόσμιο βεληνεκές), *The Guardian*, July 1, 2003.

4. Colin Moyoniham, "Cuba has been left out too long: Britain and Europe must break with 40 years of failed US policy" (Η Κούβα αγνοήθηκε επί πολλά χρόνια: Βρετανία και Ευρώπη πρέπει να σπάσουν 40 χρόνια αποτυχημένης αμερικανικής πολιτικής), *The Guardian*, July 1, 2003.

5. Για μια πλήρως τεκμηριωμένη συζήτηση αυτών των προβλημάτων, βλ. το κεφάλαιο 17 του *Beyond Capital* (London Merlin Press, and New York: Monthly Review Press, 1995).

6. Fidel Castro, "El mundo caoticoal que conduce la globalizacion neoliberal no puede sobrevivir", 25 Ιούν. 1998. Παράγεται στο Gilberto Valdes Gutierrez, "El sistema de dominacion multiple" (αδημοσίευτο).